

REWITALIZACJA HISTORYCZNYCH UKŁADÓW URBANISTYCZNO-ARCHITEKTONICZNYCH W WYBRANYCH MIEJSCOWOŚCIACH UZDROWISKOWYCH POŁOŻONYCH W DOLINIE RZEKI PRUT NA HUCULSZCZYŹNIE

REVITALISATION OF HISTORICAL URBAN AND ARCHITECTURAL ENSEMBLES IN SELECTED SPA TOWNS LOCATED IN THE VALLEY OF THE RIVER PRUT IN THE HUTSUL REGION

Jacek Czubiński
dr inż. arch.

Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki
Wydział Architektury
Instytut Historii Architektury i Konserwacji Zabytków

STRESZCZENIE

W miejscowościach uzdrowiskowych położonych w dolinie rzeki Prut na Huculszczyźnie zachował się mało znany lecz niezwykle interesujący zespół historycznych założeń urbanistyczno-architektonicznych powstałych w pierwszej połowie ubiegłego stulecia. Badania terenowe i archiwalne w miejscowościach Jaremcze, Tatarów i Worochta doprowadziły do rozpoznania i częściowej inwentaryzacji tego zespołu. Jego postępująca degradacja wymaga stworzenia realnych propozycji ochrony i rewitalizacji.

Słowa kluczowe: architektura i urbanistyka, Huculszczyzna, rewitalizacja, uzdrowiska.

ABSTRACT

The spa towns situated in the valley of the river Prut in the Hutsul region preserved a little-known but extremely interesting set of historical urban and architectural layouts dating back to the first half of the previous century. Field and archival studies in the towns of Yaremche, Tatariv and Vorokhta led to its identification and partial inventory. The progressive degradation of this resource requires the creation of viable proposals for its conservation and revitalization.

Key words: architecture and urban planning, Hutsul region, revitalization, spas.

WSTĘP I PROBLEMATYKA BADAŃ

Miejscowości uzdrowskowe położone w dolinie rzeki Prut na Huculszczyźnie są istotnym przykładem nawarstwiania się wielokulturowego dziedzictwa. Zachował się w nich mało znany, lecz niezwykle interesujący zespół historycznych założeń urbanistyczno–architektonicznych powstałych w pierwszej połowie ubiegłego stulecia. Region ten rozwijał się turystycznie od końca XIX w., a w okresie międzywojennym stał się istotnym ośrodkiem uzdrowskowo-wypoczynkowym o znaczeniu ogólnokrajowym. Architektura reprezentuje zarówno tendencje oparte na stylach historycznych, regionalnych, jak i różne odmiany modernizmu. Praca przedstawia wybrane wyniki badań terenowych i archiwalnych prowadzonych przez autora w ostatnich kilku latach w miejscowościach Jaremce, Tatarów i Worochta¹. Zidentyfikowano i rozpoznano wiele interesujących obiektów architektonicznych oraz zlokalizowano szereg zniszczonych bądź częściowo zatartych historycznych układów przestrzennych. Należy podkreślić, że tego typu badania nigdy nie były wcześniej podejmowane². W obliczu postępującej degradacji krajobrazu kulturowego tego regionu występuje gwałtowna potrzeba inwentaryzacji zachowanego zasobu oraz stworzenia realnych propozycji jego ochrony i rewitalizacji.

Podstawowy układ przestrzenny tych miejscowości reprezentuje charakterystyczny dla dolin górskich liniowy typ zabudowy. Z racji topografii terenu rozwijał się on przy głównej drodze biegnącej wzdłuż rzeki Prut. Od końca XIX w. uzupełniała go także transkarpacka linia kolejowa³. Budowa kolei zapoczątkowała szybki rozwój turystyczny wspomnianych miejscowości i stała się istotnym czynnikiem ich rozwoju urbanistycznego. Powstająca zabudowa wzbogaciła tradycyjny układ przestrzenny o nowe elementy kompozycyjne. Z racji skomplikowanych, niekiedy tragicznych losów tego regionu część z nich została w przeszłości zniszczona, głównie w czasie wojen światowych. Również obecnie pojedyncze obiekty jak i ich zespoły ulegają postępującej destrukcji. Podkreślić należy, że zarówno budynki jak i założenia urbanistyczne nie są objęte ochroną konserwatorską.

Do chwili obecnej zachowały się zwykle jedynie relikty, czasami trudno odczytywalne w terenie, historycznych układów urbanistycznych. Tworzą one dwa podstawowe typy w różnej skali. Pierwszy z nich związany jest z funkcjonowaniem miejscowości jako całości i widoczny jest w układzie urbanistycznym placów, ulic lub ciągów spacerowych. Drugi typ dotyczy przestrzennie uporządkowanego bezpośredniego otoczenia dużych zespołów zabudowy sanatoryjnej lub pensjonatowej (np.: dawne sanatorium Policjny Dom Zdrowia w Tatarowie, sanatoria Kas Chorych oraz Akademików Żydowskich w Worochcie). W pracy przedstawione zostaną powstałe do II wojny światowej, układy urbanistyczne istotne dla skali całych miejscowości. Zaprezentowane będą także podstawowe propozycje umożliwiające rozpoczęcie procesu ochrony i rewitalizacji tych założeń przestrzennych.

STAN ZASOBU

W trakcie badań przeprowadzonych w Jaremczu, Tatarowie oraz Worochcie odnaleziono i zlokalizowano w terenie cały szereg założeń urbanistycznych, w tym kilka osiedli willowych. Niżej przedstawione przykłady nie wyczerpują problematyki.

W Jaremczu udało się zidentyfikować kilka takich układów. Najbardziej widoczny w obecnej topografii miejscowości jest fragment pierwotnego głównego gościńca rozszerzonego do postaci długiego placu. Położony jest on w centrum miejscowości bezpośrednio po wschodniej stronie torów kolejowych (Ryc. 1). Jego dominantą funkcjonalną i formalną jest budynek dworca kolejowego (Ryc. 2). Niemal zawsze budowa linii kolejowej

¹ Badania nad historyczną zabudową uzdrowskową w dolinie Prutu na Huculszczyźnie prowadzone są od szeregu lat wspólnie z pracownikami Wydziału Architektury Turystycznej Państwowego Uniwersytetu Technicznego Nafty i Gazu w Ivano-Frankivsku na Ukrainie.

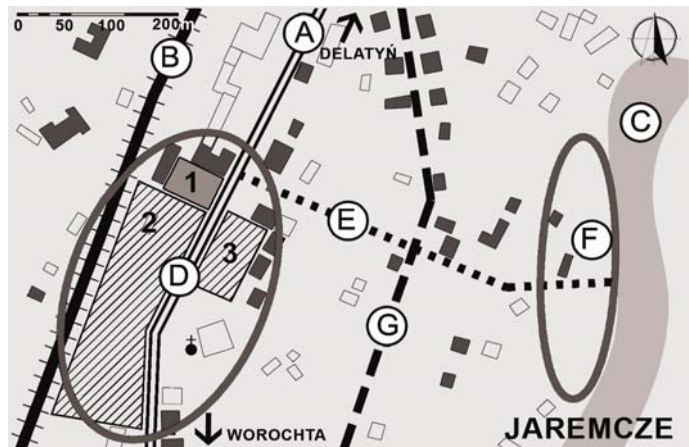
² Próbę usystematyzowania problemu podjęto w [5, s. 143–162].

³ Transkarpacka linia kolejowa zbudowana została w latach 1892–96 pod kierunkiem inż. Stanisława Rawicz-Kosińskiego i łączyła Stanisławów z Węgrami.

wraz z jej infrastrukturą była czynnikiem przekształcającym zastaną przestrzeń. We wszystkich trzech wspomnianych miejscowościach od końca XIX w. powstawały place przydworcowe połączone z historycznym gościńcem.

Ryc. 1. Jaremcze. Schemat układu centrum miejscowości. A. Główna droga. B. Tory kolejowe. C. Rzeka Prut. D. Centrum z placem przydworcowym. E. Droga klubowa. F. Plaża nad Prutem. G. Corso 1. Plac przydworcowy. 2. Park. 3. Skwer przed dawnym hotelem Skrzyńskiego. Źródło: opracowanie autora

Fig. 1. Yaremche. Scheme of the center. A. Main road. B. Railroad tracks. C. Prut river. D. Center with square at train station. E. Club road to Prut river beach. F. Prut river beach. G. Corso 1. Train station square. 2. Park. 3. Square at former Skrzyński Hotel. Source: developed by the author

Ryc. 2. Jaremcze. Dworzec kolejowy. Źródło: fotografia autora 2012

Fig. 2. Yaremche. Train station. Source: photo by the author 2012

Ryc. 3. Jaremcze. Dawny hotel Skrzyńskiego. Źródło: fotografia autora 2012

Fig. 3. Yaremche. Former Skrzyński Hotel. Source: photo by the author 2012

W Jaremczy plac przydworcowy oraz niewielki park publiczny utworzył niemal prostokątne w rzucie założenie, spełniające niegdyś rolę głównego deptaka uzdrowiskowego. Jego zachodnią granicę stanowi budynek dworca i niewielki nasyp torów kolejowych. Od północy kompozycję zamyka budynek dawnego hotelu Hanusa z restauracją⁴, obecnie siedziba banku i rady miejskiej, natomiast od południa dominuje gmach mieszczący dzisiaj dom kultury. Pierzeję wschodnią tworzy zaś malowniczy zespół licznych pensjonatów i willi (np. Gencjana, Tila, Jeleń) ze skwerem przed dawnym hotelem Skrzyńskiego (Ryc. 3) i budynkiem restauracji należącej niegdyś do tego samego właściciela. W ostatnich latach powstała tam nowa cerkiew grecko-katolicka. Główna ulica, niegdyś Lwowska, obecnie Swobody, kontynuuje bieg w kierunku północnym i południowym, skupiając po obydwu stronach, obok pensjonatów, podstawowe dla funkcjonowania uzdrowiska budynki użyteczności publicznej. Przestrzeń ta do dziś stanowi dosyć spójne kompozycyjnie, rzecztywiste centrum miejscowości.

W mniej czytelny sposób przetrwał układ dawnego traktu pieszego prowadzącego od wspomnianego placu dworcowego do plaży nad Prutem (ryc. 1). Pełnił on bardzo istotną funkcję łącząc w najkrótszy sposób centrum Jaremcza z jedną z większych atrakcji letni-

⁴ Używane w pracy nazewnictwo miejsc i obiektów nawiązywać będzie do nazw z okresu międzywojennego.

ską jaką było kąpielisko rzeczne zlokalizowane pod charakterystycznym osuwiskiem skalnym. Szlak ten, zwany „drogą klubową”- (później ul. Sonnewenda), powstał na początku XX w. z inicjatywy Klubu Jaremczańskiego⁵. Wytoczony został prostopadle do głównej drogi i przechodzi prostym duktem wzdłuż granic poszczególnych działek.

Ryc. 4. Jaremcze. Wejście na „drogę klubową”. Źródło: Fotografia autora 2013

Fig. 4. Yaremche. Entrance to the *club road*. Source: photo by the author 2013

Ryc. 5. Jaremcze. Skalne osuwisko obok plaży. Źródło: fotografia autora 2013

Fig. 5. Yaremche. Landslide rock next to the beach. Source: photo by the author 2013

Flankowane dwoma secesyjnymi w formie kolumnami wejście (Ryc. 4) znajduje się naprzeciw dworca kolejowego obok budynku dawnego Baru i Dancingu Skrzyńskiego. Następnie wąska, utwardzona kamieniami, droga biegnie wzdłuż północnej elewacji wspomnianego obiektu do dzisiejszej ulicy Kurortnej (dawniej Corso). O ile modernistyczny budynek Baru Skrzyńskiego, mimo złego stanu technicznego, istnieje do dzisiaj, to nie zachowała się zabudowa po przeciwnej stronie tego traktu. Po przecięciu dawnego *Corso* droga prowadzi na skarpę rzeczną. Przed kamiennymi schodami sprowadzającymi szlak w dół skarpy, po jego północnej stronie, znajduje się interesujący architektonicznie zespół kilku pensjonatów. Niestety, w ostatnich latach budynki te popadły w ruinę i obecnie znajdują się w stanie śmierci technicznej. Bezpośrednio przy drodze, po jej północnej stronie, zlokalizowany był piętrowy pensjonat Raj, o formach klasycyzującego modernizmu. Nieco z tyłu od niego położony jest drewniany obiekt ze słupowym portykiem wejściowym reprezentujący regionalizm huculski. Poprzedzony był niewielkim ogrodem z kamienną, okrągłą w rzucie fontanną. Poniżej tego zespołu, także na północ od opisywanej drogi, na sztucznie uformowanym wyplaszczeniu terenu znajdują się dwa kolejne modernistyczne budynki. Pierwszy z nich, dawny murowany pensjonat Maraton, jest dużym piętrowym obiektem zbudowanym na planie litery „L”. Budynek pokryty był wysokim dachem z lukarnami i posiada interesujące detale modernistyczne. W niewielkiej odległości za nim, bezpośrednio na stromej, wysokiej skarpie rzecznej zlokalizowany został kolejny obiekt modernistyczny. Ten piętrowy, murowany budynek posiada proste elewacje z balkonami od wschodu zapewniającymi doskonały widok na rzekę (Ryc. 5). Należy wspomnieć, że opisywane wyżej obiekty zlokalizowane są wśród wysokiej zieleni, a w ich otoczeniu istniały korty tenisowe i boiska. Zejście opisywanego traktu spacerowego na terasę rzeki Prut zapewniają strome kamienne schody. Poniżej schodów nieutwardzona droga prowadzi obok kilku dawnych budynków pensjonatowych bezpośrednio na dużą trawiastą łąkę położoną nad kamienną plażą nadrzeczną. Utworzenie opisywanej drogi klubowej było bez wątpienia interesującym przedsięwzięciem urbanistycznym uatrakcyjnającym i ułatwiającym pobyt letników i kuracjuszy w Jaremczu. Mimo dewastacji jej otoczenia architektonicznego, utraty elementów małej architektury i ogólnego zaniedbania stanowi do dzisiaj istotny element kompozycji urbanistycznej uzdrowiska.

Kolejnym elementem urbanistycznym widocznym w układzie przestrzennym Jaremcza jest wspomniane powyżej *Corso* (obecnie ul. Kurortna) (Ryc. 1). Idea stworzenia promenady spacerowej wyprowadzającej kuracjuszy z głównego gościńca powstała już przed

⁵ Utworzony w 1896 r. Klub Jaremczański był organizacją społeczną, która pełniła istotną rolę w rozwoju letniska, min. budowała drogi spacerowe, dbała o porządek i organizowała życie kulturalne w uzdrowisku. Patrz: [15, s. 4–6].

I wojną światową. Do roku 1913: *Staraniem Klubu Jaremczańskiego i za przyczynieniem się właścicieli gruntów p. Łuckiego, Steingrübera i Skupniowicza, urządzono drogę prowadzącą równoległe z gościńcem, tj. między gościńcem a rzeka Prut. Jest to przyszły park jaremczański. Droga ta obsadzona drzewami ma liczne ławki* [14, s. 24]. Planowano przedłużenie jej w kierunku południowym łącząc osiedle willowe na północy z zespołem pensjonatów zlokalizowanym w południowej części miejscowości. Dokonano tego w okresie międzywojennym. Corso rozpoczynało się przy dzisiejszej ulicy Chodkiewicza, kończyło zaś przy ostatnio odremontowanym, dużym, drewniano-murowanym dawnym pensjonacie Czerwony Dwór. Obecnie przebieg tej drogi jest nadal czytelny. Straciła ona jednak swój spacerowy charakter. Puste parcele po zniszczonych budynkach, zaniedbana nawierzchnia oraz brak jakichkolwiek urządzeń parkowych pozbawiły dawne Corso reprezentacyjnego charakteru, zamieniając je w typową ulicę dojazdową. O jej dawnym charakterze świadczyć mogą liczne, niestety w większości źle utrzymane wille i pensjonaty tworzące jedynie namiastkę specyficznego klimatu dawnego głównego „deptaka” uzdrowskiego.

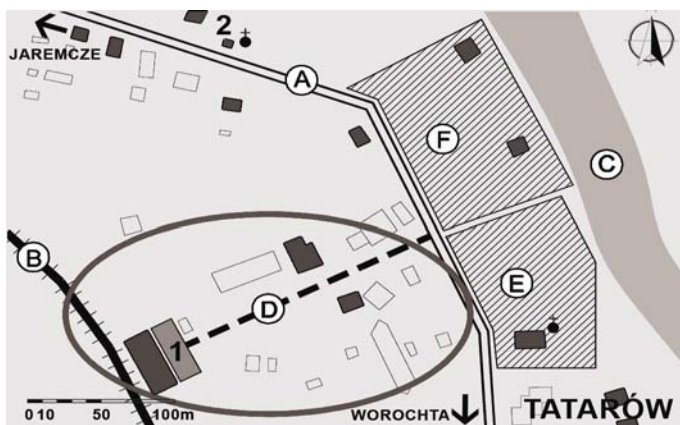
Główny historyczny gościniec (obecnie ul. Swobody), mimo powstania Corsa, zachował częściowo swój pierwotny charakter promenady. Do dziś jego kilkuset-metrowy południowy fragment, od skrzyżowania z dawną ulicą Prutową (obecnie ul. W. Iwasiuka) niemal do wiaduktu kolejowego na Prutem, dobrze oddaje uzdrowską atmosferę dawnego Jaremcza. Ulica ta zabudowana jest po obydwu stronach licznymi willami i pensjonatami powstałymi w latach 20. i 30. poprzedniego stulecia. Położone wśród drzew budynki stanowią kompleks dzisiejszego sanatorium Prikarpackij. Niegdyś usytuowane były na oddzielnych działkach, obecnie połączone są w jedną funkcjonalną całość. Zieleń tworzy zaś spójny zespół parkowy przedzielony drogą. Wyraz formalny tych zbudowanych w okresie międzywojennym obiektów reprezentuje różne nurty architektury tego okresu. Oprócz typowych modernistycznych willi z elementami regionalnymi, reprezentowane są także drewniane obiekty w stylu dworowym o kolumnowych portykach. Ciekawym budynkiem jest powstała około r. 1932 dawna letnia jadalnia z niewielką wieżą na dachu o cechach stylu art déco. Zespół ten znajduje się w relatywnie dobrym stanie technicznym. Zatarłe zostały, niestety, dawne podziały własnościowe a całość otoczona została jednolitym żeliwnym ogrodzeniem. Zniszczono także wiele elementów architektury ogrodowej. Bezstylowej przebudowie uległo kilka budynków, w tym nadbudowano jeden z drewnianych pensjonatów o cechach stylu zakopiańskiego. Wzniesiono też szereg nowych obiektów. Mimo to te ustawione frontem do drogi budynki, niejednokrotnie o monumentalnych fasadach, pozwalają przywołać historyczny kształt przestrzeni tego fragmentu Jaremcza.

Na obszarze Jaremcza zidentyfikowano także trzy zespoły urbanistyczne o charakterze willowo-pensjonatowym. Najstarszy usytuowany jest na łagodnym stoku po zachodniej stronie torów kolejowych. Adaptował on częściowo układ dawnej wsi huculskiej i szlaków prowadzących w góry. Nieregularny, historyczny układ drogowy został uzupełniony o nowe ulice i wypełniony licznymi obiektami powstającymi od początku XX w. Wymieniły one tradycyjną zabudowę „domków huculskich”. Szczególnie znany był zbudowany w 1908 r., największy wówczas w Jaremczu, aż czterdziestopokojowy, pensjonat Dwór należący do rodziny Makarewiczów. Obecnie znajduje się w stanie postępującej ruiny. Najwięcej willi i pensjonatów wybudowano w okresie międzywojennym. Wiele z nich zachowało się do dzisiaj i świadczy o wysokim poziomie zarówno architektury różnych nurtów modernizmu (pensjonat Majestic, willa Przyszań), jak i tej o cechach regionalnych. W tym rejonie (przy dzisiejszej ul. Liepkowo) wybudował swoją willę lokalny architekt Max Zucker, bardzo aktywny w okresie międzywojennym. Był on autorem kilkadziesiątu projektów nowych obiektów zlokalizowanych głównie w Jaremczu i Worochcie⁶. Podobnie sytuacja przedstawia się ze wspomnianym wcześniej osiedlem willowym zlokalizowanym pomiędzy dawnym Corsem a rzeką Prut w północnej części starego uzdrowska. Osiedle

⁶ Wiele projektów wykonanych przez tego architekta zachowało się w Państwowym Archiwum Ivano-Frankivskoj Oblasti w Ivano-Frankivsku.

rozwijało się intensywnie już w okresie galicyjskim w oparciu o drogi prowadzące w kierunku rzeki. Zachował się tutaj cały szereg historycznych budynków, w większości utrzymanych w stylistyce regionalizmu huculskiego, reprezentowany jest także styl alpejski (np. willa Raczyńskiego przy ul. Chodkiewicza). Do dzisiaj w tym atrakcyjnym lokalizacyjnie miejscu, na wysokim brzegu, obok plaży nad Prutem, powstają nowe hotele i pensjonaty. Trzecim zwartym zespołem urbanistycznym powstałym w latach 30. w południowej części dzisiejszego Jaremca jest osiedle willowe zwane wtedy Kamień Dobosza. Zlokalizowane zostało w niewielkim zakolu Prutu, pomiędzy rzeką a linią kolejową. O ile w dwóch poprzednich przykładach kształt układu drogowego osiedli był wynikiem niemal naturalnej adaptacji wcześniej istniejącej sieci drożnej, to w tym przypadku stworzono go od podstaw. Wytyczono nową ulicę w kształcie pętli powtarzającą częściowo przebieg półkolistej linii brzegowej. Druga ulica skośnie przecina poprzednią. Zespół składa się z położonych na powierzchniowo relatywnie dużych działkach, piętrowych murowanych budynków willowych i pensjonatowych utrzymanych w większości w stylistyce klasycyzującego modernizmu. Jest to obecnie popularny teren budowlany powoli wypełniany się nową zabudową willową.

Interesującym przykładem układu urbanistycznego powstałego w związku z wybudowaniem dworca kolejowego jest centrum miejscowości Tatarów (ryc. 6). Powstały w 1933 r., na miejscu starszego, budynek dworcowy jest nieco oddalony od historycznego gościńca (dzisiaj ul. Niezależności) [4, s. 191–192]. Prowadzi do niego ulica, po obydwu stronach której wzniesiono kilka willi i pensjonatów. Ulica ta, od zachodu zakończona placem przydworcowym zdominowanym przez budynek dworca (ryc. 7), łączy się prostopadłe z główną drogą. Do dziś zachował się przy wspomnianej ulicy dworcowej tylko jeden historyczny obiekt dawnego pensjonatu, będący w stanie ruiny. W miejsce innych powstały nowe wille, w ostatnich latach wzniesiono olbrzymi bezstylowy budynek nowej szkoły.

Ryc. 6. Tatarów. Schemat układu centrum miejscowości. A. Główna droga. B. Tory kolejowe. C. Rzeka Prut. D. Ulica dworcowa E. Cmentarz z cerkwią. F. Zespół rezydencjonalny Straszny Dwór. 1. Plac dworcowy. 2. Nieistniejący kościół rzymsko-katolicki. Źródło: opracowanie autora

Fig. 6. Tatariv. Scheme of the center. A. Main road. B. Railroad tracks. C. Prut river. D. Train station street. E. Cemetery and Greek-Catholic church F. Straszny Dwór residence. 1. Train station square. 2. Non-existent church. Source: developed by the author

Po przeciwnej stronie starego gościńca znajduje się, powstały w latach 30. XX w. zespół parkowo-rezydencjonalny dawnej dużej willi rodziny Wedlów, zwanej Straszny Dworem (Ryc. 8). Reprezentuje ona ciekawy przykład „murowańca” wzorowanego na kamiennych schroniskach tatrzańskich [4, s. 193–194]. W zespole tym, od zachodu przylegającego do rzeki Prut, usytuowana jest także piętrowa, murowano-drewniana historyczna willa o cechach malowniczej uzdrowskiej architektury początku XX w. Od południa przylega do tego zespołu cmentarz wraz z XIX w. drewnianą cerkwią grecko-katolicką. W ostatnich latach powstała tuż za murem cmentarnym nowa mieszkalna zabudowa szeregową. Zdominowała ona przestrzennie oraz zdeintegrowała formalnie historyczny obraz tego fragmentu miejscowości. Po północnej stronie parku rezydencjonalnego wybudowana została w 1911 r. niewielka drewniana rzymskokatolicka kaplica, zniszczona w czasie ostatniej wojny Przeciwległą, zachodnią pierzeję głównej drogi tworzył ciąg, nieistnieją-

cych obecnie, niewielkich pensjonatów (np. Maryla, Jeleń). Były to w większości, powstałe jeszcze przed I wojną światową, budynki o cechach uzdrowskiej architektury alpejskiej z elementami lokalnego regionalizmu. Miejsce styku nowej ulicy dworcowej ze starym gościńcem stanowi do dzisiaj zarówno funkcjonalne jak i symboliczne centrum Tatarowa.

Ryc. 7. Tatarów. Dworzec kolejowy. Źródło: fotografia autora 2010

Fig. 7. Tatariv. Train station. Source: photo by the author 2010

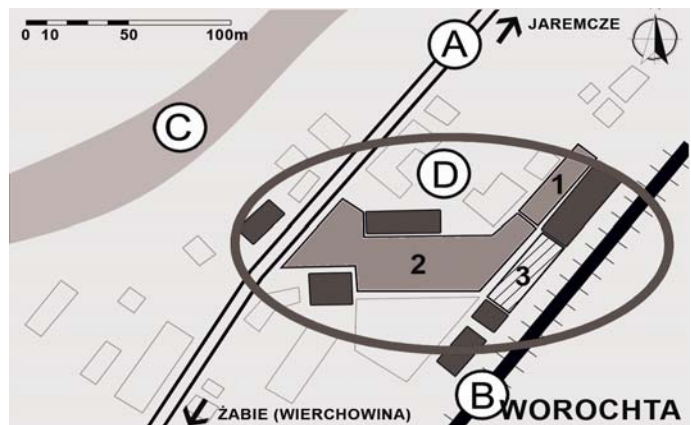

Ryc. 8. Tatarów. Willa Straszny Dwór. Źródło: fotografia autora 2010

Fig. 8. Tatariv. *Straszny Dwór* residence. Source: photo by the author 2010

Ryc. 9. Worochta. Schemat układu centrum miejscowości. A. Główna droga. B. Tory kolejowe. C. Rzeka Prut. D. Centrum z placem przydworcowym. 1. Plac przydworcowy. 2. Plac prowadzący do głównej drogi. 3. Skwer przy dworcu Źródło: opracowanie autora

Fig. 9. Vorokhta. Scheme of the center. A. Main road. B. Railroad tracks. C. Prut river. D. Center with square at train station. 1. Train station square. 2. Square between train station and main road. 3. Train station park. Source: developed by the author

Ryc. 10. Worochta. Dworzec kolejowy. Źródło: fotografia autora 2012

Fig. 10. Vorokhta. Train station. Source: photo by the author 2012

Ryc. 11. Worochta. Dawny pensjonat Jasna. Źródło: fotografia autora 2010

Fig. 11. Vorokhta. Former *Jasna* pension. Source: photo by the author 2010

Kolejny przykład nowej przestrzeni urbanistycznej powiązanej z dworcem kolejowym można odnaleźć w Worochcie (Ryc. 9). Eklektyczny w formie budynek dworcowy

(Ryc. 10) wraz z placem i skwerem przydworcowym usytuowany jest po wschodniej stronie głównej drogi (dzisiaj ul. Daniły Halickiego). Połączony jest z nią poprzez kolejny, rozszerzający się w kierunku dawnego gościńca plac o nieregularnym kształcie. Znajdują się przy nim historyczne budynki dawnej poczty (obecnie bank) oraz pensjonatu Jasna (Ryc. 11). Niegdyś ulokowane tam było także biuro Ligi Popierania Turystyki oraz stacja benzynowa. Przestrzeń tego placu zamyka obecnie od południa miejskie targowisko i dworzec autobusowy. W ostatnich latach w obrębie założenia wybudowano szereg nowych obiektów tworzących chaos przestrzenny i nieintegrujących się skalą i formą z historycznymi obiektami.

PROBLEMY REWITALIZACJI

Postępowanie zmierzające do objęcia ochroną i w efekcie rozpoczęcia procesu rewaloryzacji wybranych zespołów urbanistyczno-architektonicznych należy przeprowadzić kilkietapowo, w oparciu o standardowe procedury. Szczególnie pilne, z uwagi na postępujący gwałtownie proces destrukcji, jest pełne rozpoznanie oraz inwentaryzacja historycznego zasobu zarówno w skali urbanistycznej jak i architektonicznej. Dotychczas przeprowadzone badania, z racji rozległości i trudnej topografii terenu oraz rozproszenia i fragmentaryczności materiałów archiwalnych⁷, tylko częściowo wypełniły tę lukę. Należy badania rozszerzyć na inne miejscowości doliny Prutu, w pierwszej kolejności o Mikuliczyn. Określenie problemu doprowadzić powinno do objęcia ochroną konserwatorską wybranych zespołów i obiektów oraz do ustanowienia stref ochronnych w skali całości uzdrowisk. Sformułowanie wytycznych konserwatorskich pozwoli zaś na kontrolę postępujących procesów inwestycyjnych i zapoczątkowanie programu rewaloryzacji. Należy jednak mieć na uwadze ograniczone możliwości takiego postępowania. Wydaje się, że pojedyncze budynki, zwłaszcza te znajdujące się obecnie w stanie ruiny lub postępującego zaniedbania, skazane są na zniszczenie. Jest to proces trudno odwracalny spowodowany czynnikami zarówno ekonomicznymi jak i kulturowymi. Niezwykle wysoka cena działek budowlanych, związana m.in. z gwałtownym wzrostem atrakcyjności turystycznej regionu po wybudowaniu stacji narciarskiej w pobliskim Bukowelu, oraz olbrzymie koszty modernizacji i doprowadzenia do współczesnych standardów użytkowania historycznych budynków nie sprzyjają inwestowaniu w starą zabudowę. Bardziej opłacalnym ekonomicznie jest wznoszenie na jej miejscu nowych obiektów. Dochodzi do tego niemal powszechny brak identyfikacji kulturowej z regionem oraz brak zrozumienia dla wartości historycznej architektury wykazywany przez nowych właścicieli i użytkowników.

O ile utrata pojedynczych, czasami niezwykle cennych obiektów, wydaje się już przesądzona, to można i należy dążyć do uczynienia lub odtworzenia w terenie wspomnianych wyżej układów placów przydworcowych i promenad. Były one w przeszłości nie tylko istotnymi elementami układu przestrzennego, ale także zapewniały identyfikację wizualną Jaremczy, Tatarowa i Worochty. Trudno dostrzegalne dzisiaj ich relikty są niemal całkowicie niezrozumiałe dla współczesnych użytkowników przestrzeni miejskich. Zdegradowane układy urbanistyczne pozbawione są w dużej części pierwotnej zabudowy (np. Corso oraz „droga klubowa” w Jaremczu). Powstające w zamian nowe obiekty zwykle brutalnie ingerują wielkością oraz lokalizacją w historycznie ukształtowaną przestrzeń (np. nowa zabudowa szeregowa przy cerkwi oraz budynek nowej szkoły w Tatarowie). Proces rewaloryzacji rozpocząć należy od wizualnego podkreślenia w terenie istotnych elementów kompozycyjnych poszczególnych zespołów. Ważnym posunięciem wydaje się także ponowne wprowadzenie małej architektury oraz odtworzenie układów zieleni. Niezmiernie istotne jest także przywrócenie kontroli nad sytuowaniem oraz skalą wielkości nowej zabudowy.

⁷ Materiały znajdujące się w Państwowym Archiwum Ivano-Frankivskoj Oblasty w Ivano-Frankivsku tworzą niezwykle interesujący, lecz bardzo niepełny zespół projektów architektonicznych z okresu międzywojennego.

REVITALISATION OF HISTORICAL URBAN AND ARCHITECTURAL ENSEMBLES IN SELECTED SPA TOWNS LOCATED IN THE VALLEY OF THE RIVER PRUT IN THE HUTSUL REGION

INTRODUCTION AND RESEARCH ISSUES

Spa towns situated in the valley of the river Prut in the Hutsul region are an important example of the build-up of multicultural heritage. They preserved a little known, but extremely interesting set of historical urban and architectural layouts dating back to the first half of the last century. The region has been developing its tourism aspect since the end of the nineteenth century, and in the interwar period became an important spa and holiday centre of national importance. Its architecture represents trends based both on historical and regional styles as well as different varieties of modernist architecture. The paper presents selected results of the field and archival research conducted by the author in the last few years in the villages Yaremche, Tatariv and Vorokhta⁸. Numerous interesting architectural structures have been identified and analysed and a number of damaged or partially destroyed historical spatial layouts have been found. It should be emphasized that this type of research has not been previously carried out⁹. In the face of progressive degradation of the cultural landscape of the region, there is an urgent need for their inventory and the creation of viable proposals to protect and revitalize this resource.

The basic spatial layout of these towns represents the characteristic linear type of town development in the upland valleys. As a result of the land topography, it was developed along the main road which runs along the river Prut. Since the end of the nineteenth century, it has also been accompanied by the Transcarpathian railway¹⁰. The railway construction initiated the rapid development of tourism in the above mentioned places and became an important factor in their urban development. The resulting buildings enriched the traditional spatial layout with new compositional elements. Due to the complicated and sometimes tragic history of the region, some of them were destroyed in the past, especially during the World Wars. Nowadays, the existing individual buildings and whole complexes are also gradually becoming dilapidated. It should be emphasized that neither the buildings nor the layouts are covered under conservation policy.

What has been so far preserved is usually only the remnants of historical urban layouts, sometimes difficult to read in the field. They form two basic types on a different scale. The first one is related to the functioning of the village as a whole and is visible in the urban layout of squares, streets or pedestrian areas. The other type refers to a spatially arranged immediate vicinity of large complexes of sanatoria and guesthouses (e.g. a former Police Health Spa sanatorium in Tatariv, Health Fund or Jewish Academicians sanatoria in Vorokhta). This paper will present urban layouts relevant in the scale of the whole town or village, created until World War II. It will also offer key suggestions enabling the initiation of the process of protection and restoration of these spatial layouts.

THE STATE OF RESOURCES

In the course of research conducted in Yaremche, Tatariv and Vorokhta, a whole range of development layouts were found and located in the field including a few villas settlements. This does not mean that the examples presented below cover the whole issue.

⁸ Studies on the historic spa architecture in the valley of the river Prut in the Hutsul region have been carried out for several years, together with the staff of the Faculty of Tourism Architecture of the National Technical University of Oil and Gas in Ivano-Frankivsk, Ukraine.

⁹ An attempt to systematise the problem was made in [5, p. 143– 162].

¹⁰ The Transcarpathian railway line was built in the years 1892– 1896 under the direction of engineer Stanisław Rawicz- Kosiński and connected Stanyslaviv with Hungary.

It was possible to identify several such layouts in Yaremche. The most evident element in the current topography of the town is a fragment of the original main roadway extended into a long square. It is located in the centre of the town, directly on the east side of the railroad tracks (Fig. 1). Its dominant feature – functionally and formally – is the railway station building (Fig. 2). Nearly always, the construction of the railway and its infrastructure has been a transformative factor of the existing space. In all three of the mentioned towns, station squares were created at the beginning of twentieth century and connected with the historical roadway.

In Yaremche, the station square and the small public park created almost rectangular – in plan view – layout which once served as the main pedestrian area of the spa town. Its western border is marked by the station building and a small railway embankment. From the north, the layout is closed by the building of the former *Hanus* Hotel with its restaurant¹¹, currently the premises of the bank and the town council, while the south is dominated by the building presently housing a cultural centre. The eastern frontage consists of a picturesque complex of numerous guesthouses and villas (e.g. *Gencjana*, *Tila*, *Jeleń*), with a square in front of the former building of *Skrzyński* Hotel (Fig. 3) and the restaurant building formerly belonging to the same owner. The recent years saw the creation of a new Greek-Catholic church there. The main street, once called *Lvivska*, now *Svobody*, continues its course in the northern and southern directions accumulating on both sides, apart from the guesthouses, public buildings essential for the functioning of a spa town. Until today, this space is quite consistent in composition, constituting the real centre of the village.

The layout of the former pedestrian route leading from the said station square to the beach on the Prut has survived but is less legible (Fig. 1). It served a very important function of connecting in the shortest way the centre of Yaremche with one of the major attractions of the resort, namely the river swimming area, located under the distinctive rock landslide (Fig. 5). This trail, called *club road* (later *Sonnewend* street) was established at the beginning of the twentieth century on the initiative of The Yaremche Club¹². It was laid out perpendicularly to the main road continuing as a straight path along the boundaries of individual parcels. Flanked by two Art Nouveau columns (Fig. 4), the entrance is located opposite the train station, next to the *Skrzyński Bar and Dancing Club*. Further, the narrow, stone-paved road runs along the northern façade of the said building up to today's *Kurortna* street (formerly *Corso*). While the modernist building of *Skrzyński Bar*, despite its poor technical condition, still exists today, the buildings on the opposite side of the road have not been preserved. Having crossed the former *Corso*, the road leads to the river bank. In front of the stone steps leading the trail down the scarp, on its northern side there is an interesting architectural complex of several guesthouses. Unfortunately, in recent years, these buildings have fallen into disrepair and are currently in a state of technical death. Directly by the road, on its northern side, there was a multi-storey classicising modernist guesthouse *Raj*. Slightly behind it, there is a wooden edifice with a columnar entrance portico representing the Hutsul regionalism. It was preceded by a small garden with a stone fountain, circular in plan view. Below this complex, also to the north of the described road, there are two other modernist buildings erected on an artificially formed plateau area. The first one, a former masonry *Maraton* guesthouse is a large multi-storey edifice built on an L-shaped plan. The building is covered by a high roof with dormers and boasts some interesting modernist details. A short distance to the back, directly on a high, steep riverbank another modernist structure has been identified. This multi-storey, masonry building has simple façades with balconies to the east providing an excellent view of the river. It should be mentioned that the above described buildings are situated among the high greenery and their surroundings included tennis courts and play-

¹¹ The terminology of places and buildings used in the paper will refer to the names from the interwar period.

¹² "The Yaremche Club", established in 1896, was a public organization, which served an important role in the development of the resort, e.g. by creating sidewalks, taking care of tidiness and organising the cultural life of the spa town. See: [15, p. 5– 6].

ing fields. The descent of the described walking route to the terrace of the river Prut is provided by steep stone steps. Below them, an unpaved road leads past a few former guesthouse buildings directly onto a large grassy meadow situated on a rocky riverside beach. The creation of the described “club road” was undoubtedly an interesting town planning project, making the holidaymakers and patients' stay in Yaremche easier and more attractive. In spite of the devastation of its architectural surroundings, the loss of some landscape design elements and general neglect, it still constitutes an important element of urban layout of this spa town.

Another town planning element visible in the spatial layout of Yaremche is the above mentioned *Corso* (presently *Kurortna* street). The idea of creating a promenade guiding the visitors out of the main roadway was established even before the First World War. By 1913: “Owing to the efforts of Yaremche Club and the contribution of the land owners – Mr Łucki, Mr Steingraber and Mr Skupniewicz – a road has been created, leading parallel to the roadway, i.e. between the roadway and the river Prut. It is the future Yaremche park. The road, lined with trees, offers numerous benches” [14, p. 24]. There was a plan to extend it southwards, connecting the villa estate in the north with a complex of guesthouses located in the southern part of the town. It was completed in the interwar period. *Corso* starts in today's *Chodkiewicza* street and ends by the recently refurbished, large, wood-and-brick former *Czerwony Dwór* guesthouse. At present, the course of the road is very clear. However, it has lost its strolling character. Empty plots of land with obliterated buildings, neglected surface and lack of any landscape design elements whatsoever have deprived the former *Corso* of its representative nature turning it into a typical access road. Its former character can be glimpsed in numerous, though for the most part poorly maintained villas and guesthouses forming only a substitute for the specific climate of the former main spa “promenade”.

Despite the construction of *Corso*, the main historic roadway (presently *Svobody* street) has partly preserved its original promenade character. To date, its few-hundred-meter-long southern part, leading from the crossroads with the former *Prutova* street (presently *W. Iwasiuk* street) almost up to the railway bridge on the Prut, greatly captures the spa atmosphere of the old Yaremche. This street is lined on both sides with numerous villas and guesthouses built in the 1920s and 1930s. The buildings, set among the trees, constitute the complex of the present *Prikarpackij* sanatorium. Once, they were arranged on separate parcels, but today they are combined into one functional unit. Green areas create a cohesive park complex divided by a road. The formal expression of those buildings, which were constructed in the interwar period, represents the various architectural trends of that period. In addition to the typical modernist villa with regional elements, there are also examples of wooden structures in a manor style with columnar porticoes. Another interesting facility, created around 1932, is the former summer dining room with a small tower on the roof, boasting Art Deco features. This complex is in a relatively good technical condition. Unfortunately, the old ownership divisions were blurred and everything was surrounded by a homogeneous cast-iron fence. Many elements of garden architecture were also destroyed. Several buildings were stylelessly modified, including adding an extra level to one of the Zakopane-style wooden guesthouse. A number of new facilities were also built. Despite this, the buildings facing the road, often with monumental façades, allow for the recollection of the historical spatial shape of this part of Yaremche.

In the Yaremche area, it was also possible to identify three architectural ensembles of villa/guesthouse type. The chronologically oldest one is situated on a gentle slope on the western side of the railway tracks. It partially adopted the layout of a former Hutsul village and trails leading to the mountains. Irregular, historical road system has been supplemented with new streets and filled with numerous buildings created in the early twentieth century. They replaced the traditional “Hutsul cottages”. The largest edifice of that time in Yaremche – a forty-room *Dwór* guesthouse, built in 1908 and belonging to the Makarewicz family – was particularly famous. At the moment, it is in a state of progressive ruin. Most villas and guesthouses were built in the interwar period. Many of them have

survived to the present day and attest to the high level of both the architecture of the various currents of modernism (guesthouse *Majestic*, villa *Przystań*) and the one including regional characteristics. It was in this area (in today's *Liepkowo* street) that Max Zucker - a local architect who was very active in the interwar period – built his villa. He was the author of dozens of projects for new facilities located mainly in Yaremche and Vorokhta¹³. The aforementioned villa estate, located between the old *Corso* and the river Prut in the northern part of the old spa, is in a similar situation. It developed intensively as early as in the Galician period, on the basis of roads leading towards the river. A whole range of historical buildings, maintained mainly in the style of Hutsul regionalism, has been preserved here, along with structures representing the alpine style (e.g. *Raczyński* villa in *Chodkiewicza* street). To this day, new hotels and guesthouses are built in this attractive area, on a high bank next to the beach on the Prut. The third compact architectural ensemble, created in the 1930s in the southern part of today's Yaremche, is a villa complex in those days called *Kamień Dobosza*. It is situated in a small bend of the Prut, between the river and the railway line. While in the two previous examples the shape of the road layout of the estates was the result of an almost natural adaptation of a pre-existing road network, in this case it was created from scratch. A new, loop-shaped street was delineated, partially following the course of the semicircular riverbank. The second street crosses the first one diagonally. The complex, situated on relatively large parcels, consists of multi-storey brick buildings of villas and guesthouses, mostly kept in the style of classicising modernism. Nowadays, it constitutes a popular site for building purposes, slowly filling up with new villa complexes.

An interesting example of urban layout created in connection with the construction of the railway station is the centre of Tatariv (Fig. 6). Established in 1933, the railway station building is slightly away from the historic roadway (presently *Nezależności* street) [4, p. 191–192]. They are connected through a street on both sides of which several villas and guesthouses were built. To the west, this street ends with a station square dominated by the railway station building (Fig. 7) and is perpendicularly connected with the main road. Until now, the only building still standing by aforementioned railway street is a historical building of the former guesthouse, which currently is in ruins. In place of other structures, new villas were built and recent years saw the construction of a styleless huge new school building. Opposite the old roadway, there is a green area and residential complex belonging to the former large villa of the Wedel family, called *Straszny Dwór* (Fig. 8), built in the 1930s. It represents an interesting example of “murowaniec – stone house” [4, p. 193–194] – a style modelled on the Tatra mountains stone shelters. This complex, adjacent from the west to the river Prut, also comprises a multi-storey, historic villa made of brick and wood, featuring picturesque spa town architecture elements of the early twentieth century. The south side of this complex borders with a cemetery including a wooden Greek-Catholic Orthodox Church, dating back to the nineteenth century. In recent years, new residential buildings were erected right behind the cemetery wall. It dominated spatially and formally disintegrated the historical layout of this part of the village. To the north of the residential complex, a small wooden Roman Catholic chapel was built in 1911, destroyed during the last war. A line of small, presently non-existent guesthouses (e.g. *Maryla*, *Jeleń*) created the opposite, western frontage of the main road. They were mainly buildings characteristic of the Alpine spa architecture with elements of local regionalism, created before the World War I. The place where the new railway station street meets the old roadway still constitutes both the functional and symbolic centre of Tatariv.

Another example of creating new urban space connected with the railway station can be found in Vorokhta (Fig. 9). An eclectic building of the railway station (Fig. 10) with an adjacent square and a small park is located to the east of the main road (today *Danily Halickiego* street). It is connected with the street through another irregularly shaped square, widening towards the old roadway. It includes historic buildings of a former post

¹³ Numerous projects carried out by this architect are preserved in the State Archives of Ivano-Frankivsk province in Ivano-Frankivsk.

office (now a bank) and a *Jasna* guesthouse (Fig. 11). It used to house the office of the Tourism Promotion League as well as a petrol station. Nowadays, a market and a bus station close the space of the square from the south. In recent years, a number of new buildings were erected as part of the layout, forming spatial chaos and being incompatible with the scale and form of the historical structures.

REVITALISATION CHALLENGES

The proceedings aimed at protecting and consequently initiating the restoration process of selected urban and architectural complexes should be performed in several stages based on standard procedures. Due to the rapidly advancing process of destruction, it is particularly urgent to fully identify and make an inventory of historic resources, both on urban and architectural scale. Because of the extent and difficult topography of the area as well as the dispersion and fragmentation of archival materials¹⁴, previous studies only partially filled this gap. Research should be extended to other localities in the Prut valley, primarily to Mykulychyn. The realisation and assessment of the scope of the problem should aim at providing preservation maintenance for selected complexes and facilities, and at establishing protection zones in the scale of the whole spa towns. Formulation of conservation guidelines will allow for the control of the ongoing investment processes, and for the initiation of restoration programme. However, it should be born in mind that such proceedings have limited possibilities. It seems that individual buildings, especially those that are currently in a state of ruin or progressive neglect, are doomed to destruction. It is not an easily reversible process due to both economic and cultural factors. Extremely high prices of building plots, associated, among others, with a sharp increase in attractiveness of the region after the construction of the ski station in the nearby Bukovel, and the enormous costs of modernization and upgrading of the historical buildings to contemporary standards of use, are not conducive to investments in old buildings. Erecting new structures in their place is economically more profitable. Added to this is an almost universal lack of cultural identification with the region of new owners and users as well as lack of understanding of the value of historic architecture.

While the loss of individual, often extremely valuable buildings has already taken place, efforts can and ought to be made to clarify or recreate in the field the aforementioned layouts of railway station squares and promenades. In the past, not only were they important elements of spatial layout but they also provided visual identification for Yaremche, Tatariv and Vorokhta. Hardly visible today, their remnants are almost completely incomprehensible to the contemporary urban space users. Degraded urban layouts are largely deprived of their original architecture (e.g. *Corso* and "club road" in Yaremche). The new buildings erected in their place usually brutally interfere through their size and location with the historically shaped space (e.g. new terraced houses by the Orthodox church and the building of the new school in Tatariv). The process of restoration should start with visual highlighting of the essential compositional elements of individual ensembles. Another important step which seems necessary is the reintroduction of landscape architecture and reconstruction of green areas. It is also extremely important to restore the monitoring of location in the field and of the size scale of new development.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Borowik A., O jednej z odmian narodowego romantyzmu. „Styl wschodnio-małopolski”: geneza, twórcy, przykłady, w: *Sztuka Kresów Wschodnich*, Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012, s. 207–254.
- [2] Borowik A., Tzw. Styl wschodnio-małopolski jako propozycja unarodowienia architektury polskiej w XX wieku, w: *Między formą a ideologią, Architektura XX wieku w Polsce*, Ciekawe Miejsca, Warszawa 2012, s. 44–54.

¹⁴ Materials in the archive in Ivano-Frankivsk constitute a very interesting but very incomplete assembly of architectural projects from the interwar period.

- [3] Czubiński J., Nowa architektura w historycznych centrach miejscowości uzdrowiskowych na Huculszczyźnie – Jaremcze, Tatarów, Worochta, *Czasopismo Techniczne*, seria Architektura 2008 z. 6-A, s. 33–38.
- [4] Czubiński J., Przykłady modernizmu w murowanej architekturze uzdrowiskowej miejscowości Worochta i Tatarów na Huculszczyźnie – zarys problematyki, PAN o. w Lublinie, *Teka Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych*, 2008 vol. IV A, s. 174–195.
- [5] Czubiński J., Historyczna architektura uzdrowiskowa jako element krajobrazu kulturowego miejscowości Worochta na Huculszczyźnie, w: *Miasto w Kulturze*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej 2012, s. 143–162.
- [6] Flis S., Stroinki historii miasta, w: *Miasto-kurort Jaremcze. Minulie i suczasne*, Karpaty, Kolomija 2007, s. 1–14.
- [7] Harczuk H., *Architektura kurortnoj zabudowi Truskawca XIX – pierszoj połowini XX s*, Apriori, Lviv 2008, ISBN 978-966-8256-72-1.
- [8] Heyman Ł., Uzdrowiska górskie w Rzeczypospolitej. Problemy architektury, w: *Sztuka dwudziestolecia międzywojennego*, PWN, Warszawa 1982, s. 201–220, ISBN 83-01-03837-3.
- [9] *Huculszczyzna jej kultura i badacze*, Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej, Kraków 2008, ISBN 978-838-9819-54-3.
- [10] *Huculszczyzna w badaniach młodych naukowców*, Wierchy, Kraków 2011, ISBN 978-83-62473-02-1.
- [11] Korczyński L., Szkic rozwoju zdrojownictwa i uzdrowisk, w: *Dziesięciolecie Polski Odrodzonej. Księgą pamiątkową 1918–1928*, Wydawnictwo Ilustrowanego Kuryera Codziennego, Swiatowida i Na Szerokim Świecie, Warszawa–Kraków 1928, s. 487–534.
- [12] Leszczycki S., Podstawy planu rozwoju kulturalnego i gospodarczego Karpat, *Rocznik Ziemi Górskich*, Wydawnictwo Związku Ziemi Górskich, Warszawa 1939.
- [13] Lewicki S., Orłowicz M., Praschil T., *Przewodnik po zdrojowiskach i miejscowościach klimatycznych Galicyi*, Krajowy Związek Zdrojowisk i Uzdrowisk we Lwowie 1912.
- [14] *Miejscowość klimatyczna Jaremcze. Przewodnik dla zwiedzających ułożony staraniem komitetu redakcyjnego Klubu Jaremczańskiego*, Piller, Neumann i Sp., Lwów 1913.
- [15] Noga A., Iwan Liewinskij. *Architekt, pidpriemiec, mecenał*, Centr Ewropy, Lviv 2009, ISBN 978-966-7022-81-5.
- [16] Olszański M., Rymarowicz L., *Powroty w Czarnohorę: nie tylko przewodnik*, Rewasz, Pruszków 1993, ISBN 83-85557-05-9.
- [17] *Panorama z okien wagonu na szlaku kolejowym Delatyń-Worochta oraz krótki przewodnik po dolinie Prutu*, Dyrekcja Okręgowa Kolei Państwowych w Stanisławowie 1934.
- [18] *Pobyty kuracyjne i wypoczynkowe Orbisu w sezonie letnim 1939*, Nowa Książka, Warszawa 1939.
- [19] Ross J., Architektura drewniana w polskich uzdrowiskach karpaccich (1835–1914), w: *Sztuka 2 połowy XIX wieku*, Warszawa, PIW, 1973, s. 151–172.
- [20] Szuchiewicz Wł., *Huculszczyzna, vol. 1–4*, Muzeum imienia Dzieduszyckich we Lwowie 1902.
- [21] *Uzdrowiska polskie*, Związek Uzdrowisk Polskich, Warszawa 1936.
- [22] Żukowski J., *Huculszczyzna. Przyczynki do badań nad budownictwem ludowym*, Zakład Architektury Polskiej i Historii Sztuki Politechniki Warszawskiej 1935.

O AUTORZE

Autor zajmuje się teorią i praktyką konserwacji zabytków. Od kilkunastu lat prowadzi m.in. badania nad wielokulturowym dziedzictwem architektonicznym ziem wschodnich dawnej Rzeczypospolitej, początkowo w Kamieńcu Podolskim obecnie na Huculszczyźnie.

AUTHOR'S NOTE

The author is engaged with theory and practice of heritage conservation. For several years, he has conducted research i.e. on multicultural architectural heritage of the former eastern territories of Poland, first in Kamyanets-Podilsky and currently in the Hutsul region.

Kontakt | Contact: jacek.czubinski@wp.pl.